

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

Αρ. 11 (2017)

Η διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού στον Carl Schmitt

Τρισεύγενη Γεωργακοπούλου

doi: [10.12681/ethiki.22758](https://doi.org/10.12681/ethiki.22758)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Γεωργακοπούλου Τ. (2020). Η διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού στον Carl Schmitt. *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (11), 28–32. <https://doi.org/10.12681/ethiki.22758>

Η διάκριση μεταξύ φίλου και εχθρού στον Carl Schmitt

ΤΡΙΣΣΕΥΤΕΝΗ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η έννοια του Πολιτικού είναι ένα ζήτημα που βρίσκεται στο κέντρο των θεωρήσεων του Schmitt, όπως άλλωστε φανερώνει και ο τίτλος του βιβλίου του. Σημείο εκκίνησης στο εγχείρημα της νοηματικής διαύγασης του πολιτικού, δηλαδή του τρόπου οργάνωσης ενός συστήματος εξουσίας, αποτελεί η διάκριση του απ' όλες τις άλλες σφαίρες της ανθρώπινης ζωής. Η αδυναμία νοηματικής περιχαράκωσης του Πολιτικού οφείλεται, σύμφωνα με τον Schmitt, στην ταύτιση του κράτους με την κοινωνία· στην πολιτικοποίηση της κοινωνίας. Ο φιλόσοφος ξεκινά με την ανάλυση της πραγματικής σχέσης κράτους και κοινωνίας στη Δημοκρατία της Βαϊμάρης και καταλήγει στο εξής συμπέρασμα: το σημερινό γερμανικό κράτος είναι ολοκληρωτικό με ένα καθαρά ποσοτικό νόημα, μόνο με αυτό του όγκου και όχι με εκείνο της έντασης και της πολιτικής ενέργειας, είναι ολοκληρωτικό από αδυναμία και έλλειψη αντίστασης ενάντια στην επίθεση των κομμάτων και των οργανωμένων συμφερόντων. Αυτή η αλληλοδιείσδυση κράτους και κοινωνίας αποτέλεσε το βασικό πρόβλημα, με το οποίο ήρθε αντιμέτωπος ο συντηρητικός θεωρητικός του κράτους¹. Εξ αυτού έκρινε αναγκαία τη δημιουργία ενός σαφούς ορισμού του Πολιτικού. Βάσει αυτού του στόχου, ο Schmitt αναζητεί το κριτήριο για να μπορεί το Πολιτικόν να διαχωρίζεται νοηματικά από όλες τις άλλες εκφάνσεις των ανθρωπίνων δράσεων. Το Πολιτικόν, δηλαδή, πρέπει να έγκειται σε μία δική του τελική διάκριση, πάνω στην οποία θα μπορέσει να αναχθεί κάθε πολιτικό πράττειν². Το κριτήριο είναι η διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού.

Το προαναφερθέν κριτήριο δεν συνιστά έναν εξαντλητικό ορισμό και είναι αυτόνομο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αποτελεί ένα νέο πεδίο, αφού η φερόμενη ως αυτονομία εξαντλείται στο

ότι δεν έχει ανάγκη να αναχθεί κάπου αλλού για να θεμελιωθεί. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό αυτής της διάκρισης μεταξύ Φίλου και Εχθρού είναι ότι δεν έχει περιεχόμενο³. Στη βιβλιογραφία για την έννοια του Πολιτικού συναντούμε πολλές και συχνά αντικρουόμενες απόψεις. Μερικοί συγγραφείς, για παράδειγμα, θεωρούν ότι ο πυρήνας του Πολιτικού χαρακτηρίζεται ακριβώς από την έλλειψη δικής του ουσίας και από τη βασική του ουδετερότητα απέναντι σε κάθε πολιτικό περιεχόμενο. Αυτή η έλλειψη περιεχομένου αντισταθμίζεται από τη δύναμη της πλαστικότητας της εικόνας του Εχθρού. Επειδή, όπως προαναφέρθηκε, το Πολιτικόν δεν έχει καμία δική του ουσία, το σημείο του Πολιτικού, κατά τον Schmitt, μπορεί να επιτευχθεί από κάθε περιοχή και κάθε κοινωνική ομάδα, εκκλησία, συνδικάτο και επιχείρηση⁴.

Είναι, πλέον, σαφές ότι κάθε επιμέρους μορφή εναντίωσης δύναται να καταστεί πολιτική με βάση τον βαθμό έντασης της. Με άλλα λόγια, ορίζεται ως πολιτική, στο μέτρο που πλησιάζει το ακραίο εκείνο σημείο διάκρισης σε Φίλους και Εχθρούς⁵. Το κράτος ταυτίζεται με το Πολιτικόν, στον βαθμό που έχει την ισχύ να υποδεικνύει, χωρίς να στηρίζεται σε κανονιστικές αρχές, τον Εχθρό. Οι παραπάνω ορισμοί βοηθούν στο να θεωρηθεί ως διαστρέβλωση της πολιτικής ο εκφυλισμός της κατάταξης σε Φίλους και Εχθρούς· ο οποίος αφορά την ύπαρξη παραμορφωμένων ειδών πολιτικής, που προκύπτουν, όταν το μόνο που έχει απομένει από την αρχική κατάταξη σε Φίλους και Εχθρούς είναι κάποια ψήγματα ανταγωνισμού, τα οποία εξαντλούνται σε δοσοληψίες και κάθε είδους φαλκιδεύσεις⁶.

Λόγω της σπουδαιότητας του Πολιτικού και της ανήκουσας σε αυτό αντιπαλότητας, ο Schmitt προσπαθεί να βρει τον γλωσσικό όρο που περιγράφει με ακρίβεια το περιεχόμενο του δημόσιου Εχθρού. Η αναζήτηση αυτή δικαιολογείται από τη διαπίστωση ότι οι περισσότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, συμπεριλαμβανομένης και της γερμανικής, δεν διαθέτουν λέξεις για να δηλώσουν τον εχθρό της κοινότητας στη διάκριση του από τον ιδιωτικό εχθρό. Σύμφωνα με τον Schmitt, τον αντικειμενικό εχθρό τον δηλώνει ο όρος *hostis*, ο πολέμιος, ενώ τον προσωπικό εχθρό τον δηλώνει

ο όρος *inimicus*. Προς επίρρωση αυτής της άποψης, παραθέτει, ως παράδειγμα, τη, συχνά επαναλαμβανόμενη, γνωστή ρήση της Βίβλου «αγαπάτε τους εχθρούς σας» (Ματθ. 5, 44, Λουκ. 6, 27)· η οποία στα λατινικά έχει αποδοθεί ως *diligite inimicos vestros*. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συμπεραίνει ότι το να αγαπά κανείς τον φερόμενο ως εχθρό του ανήκει αποκλειστικά στην ιδιωτική του σφαίρα, εφόσον τον Εχθρό -με το πολιτικό νόημα του όρου- δεν χρειάζεται να τον μισεί κάποιος προσωπικά. Κατόπιν όσων αναφέραμε, γίνεται σαφές ότι, κατά τον Schmitt, ο πολιτικός εχθρός, ως αντικειμενικός ή δημόσιος, τον οποίο, όπως τονίσαμε προηγουμένως, τον υποδεικνύει αποκλειστικά ο κυρίαρχος, υπερβαίνει τα ιδιοτελή συμφέροντα και τις προσωπικές εμπάθειες, αποκτώντας έναν χαρακτήρα υπερατομικό.

Ο Schmitt προβαίνει σε μία συστηματική ανάλυση της έννοιας του Εχθρού, προκειμένου να αποφευχθεί ο κίνδυνος παρερμηνειών της καθοριστικής, για την πολιτική του θεώρησης, διάκρισης. Ο Εχθρός, λοιπόν, είναι μια μαχόμενη ολότητα ανθρώπων, που βρίσκεται αντιμέτωπη με μία άλλη -ακριβώς τέτοια- ολότητα. Αυτό σημαίνει ότι, ως συναισθηματικά και ηθικά ουδέτερος, ο πολιτικός Εχθρός δεν χρειάζεται να είναι ηθικά κακός ή προσωπικά αξιομίσητος. Ο Εχθρός είναι πάντα ο άλλος, ο ξένος, και για να τον χαρακτηρίσουμε μας αρκεί ότι είναι υπαρξιακά κάτι άλλο από εμάς⁷. Από το σημείο αυτό συνάγεται ότι οι θεσπισμένοι γενικοί κανόνες, καθώς και οι αποφάσεις αμερόληπτων και αμέτοχων τρίτων, δεν μπορούν να παίξουν κανέναν ρόλο στη διευθέτηση της μεταξύ μας διαφοράς. Την ακραία περίπτωση σύγκρουσης μπορούν να τη ξεκαθαρίσουν μεταξύ τους μόνο αυτοί που συμμετέχουν. Μάλιστα, ένας κόσμος στον οποίο έχει εξαφανιστεί η δυνατότητα μιας τέτοιας σύγκρουσης, θα ήταν ένας κόσμος χωρίς τη διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού και συνεπώς χωρίς πολιτική. Ο πόλεμος, ως διαρκής δυνατότητα ένοπλου αγώνα μεταξύ οργανωμένων κοινοτήτων, ανάγει τη διάκριση μεταξύ Φίλου και Εχθρού σε θεμέλιο της πολιτικής ύπαρξης.

Ο φιλελευθερισμός, σύμφωνα με τον Schmitt, συνέβαλε στην παρεμπόδιση της ξεκάθαρης αναγνώρισης του Εχθρού, αφού αρ-

νείται το Πολιτικόν και μας οδηγεί σε μία πολιτική πρακτικής δυσπιστίας απέναντι σε όλες τις πολιτικές δυνάμεις και μορφές κράτους. Αυτή η δυσπιστία μπορεί εύκολα να κατανοηθεί και να εξηγηθεί, αν αναλογιστούμε την απαράβατη αρχή του ατομικιστικού φιλελευθερισμού, για τον οποίο κάθε μεμονωμένος άνθρωπος πρέπει να παραμένει *terminus a quo* και *terminus ad quem*. Για το προγενέστερο, μεμονωμένο, άτομο δεν υπάρχει κανένας Εχθρός, κατά του οποίου θα πρέπει να αγωνιστεί μέχρι θανάτου. Όλο το πάθος για αυτοσυντήρηση του φιλελεύθερου ανθρώπου κατανοείται εντός της πολιτικής κοινωνίας, ως τάση ενάντια στη βία και στον περιορισμό της ατομικής ελευθερίας από την κρατική εξουσία. Κατά τον Schmitt, ο φιλελευθερισμός, κινούμενος στη βάση μιας τυπικής και συνεχόμενης πόλωσης μεταξύ δύο ετερογενών σφαιρών, αυτήν της ηθικής και εκείνη της οικονομίας, μετέτρεψε τον Εχθρό σε οικονομικό ανταγωνιστή και σε αντίπαλο στη συζήτηση. Όλες αυτές οι «διαλύσεις» αποσκοπούν στην υποταγή κράτους και πολιτικής σε μία ατομικιστική και ιδιωτικοδικαϊκή ηθική⁸. Για τον βαθύτατα αντιδημοκρατικό Schmitt, από τη στιγμή που επιχειρείται μία εξέταση της πραγματικότητας, οι πλασματικότητες, που επιθυμούν και ελπίζουν ότι η διάκριση Φίλου και Εχθρού θα εξαφανιστεί, οφείλουν να παραγκωνίζονται· αφού οι λαοί θα συνεχίσουν να χωρίζονται ες αεί σε ομάδες κατά Φίλο και Εχθρό, αλλιώς η πρόοδος της ανθρωπότητας θα ανασταλεί και η τελευταία θα βυθιστεί σε ενασχολήσεις που αποσκοπούν μόνο στην επίτευξη της υλικής ευημερίας.

Συνοψίζοντας, η θεωρία μεταξύ Φίλου και Εχθρού του Carl Schmitt αποτελεί την απάντηση, εκ μέρους του θιασώτη του ολοκληρωτικού κράτους, στο μαρξισμό, όπως και στον φιλελευθερισμό. Όσον αφορά τον Marx, αυτός υποστήριξε τον ελπιδοφόρο για την ανθρωπότητα θάνατο του κράτους και την έλευση της αταξικής κοινωνίας, αναδεικνύοντας τον ταξικό χαρακτήρα της αστικής κοινωνίας και του αστικού κράτους. Από την άλλη πλευρά, ο Schmitt θεωρεί ότι το κράτος είναι τότε μόνο κράτος, όταν παραμένει απολύτως ιεραρχημένο και ανεξάρτητο από τη σφαίρα της οικονομίας. Οι σχέσεις του Schmitt με τον φιλελευθερισμό

έχουν καταστεί ήδη σαφείς. Ο εχθρός της αστικής δημοκρατίας θεωρεί τον φιλελευθερισμό ξεπερασμένο, αφού ο τελευταίος, κατά τη γνώμη του, αναφέρεται σε μία άλλη εποχή, στη διάρκεια της οποίας ήταν ως ιδέα ζωντανή και ως αστική απάντηση στον μαρξισμό αποτελεσματική. Σήμερα, όμως, είναι βλαβερός, αφού παρεμποδίζει την αστική τάξη, την οποία και διατηρεί προσκολλημένη στα οικονομικά της συμφέροντα, να εκτιμήσει θετικά την αναγκαιότητα μιας ανοικτής σύγκρουσης· υπέρ της οποίας η έννοια του Πολιτικού του Schmitt λειτουργεί ως αγόρευση.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Καρλ Σμιτ, *Η έννοια του Πολιτικού*, επίμ. Γιώργος Σταμάτης, μτφρ. Αλίκη Λαβράνου, εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2009, σελ. 52.
2. *Ό.π.*, σελ. 59.
3. *Ό.π.*, σελ. 60.
4. *Ό.π.*, σελ. 41.
5. *Ό.π.*, σελ. 66.
6. *Ό.π.*, σελ. 67.
7. *Ό.π.*, σσ. 64-65.
8. *Ό.π.*, σσ. 137-140.